

oldás azonban a szerző felfogása szerint nem elégti ki a tanulókat és az ábrázolásnak azt a módját keresik, amelynél értelmi mozzanatok utálnak a mozgásra. Törekvésük ilyen iránya szorosan összefügg az ebben a korban fellépő valóságábrázolás vágyával: Az értelmi mozzanatokot a gyermek emlékképeit felhasználva fejezi ki a rajz eszközeivel. A mozgást a mozgást környezetében megfigyelt változással vagy mozgással együttjáró jelenséggel ábrázolja. Az utolsó, legfejlettebb fokon, a gyermek a sajátos rajzi eszközökkel ábrázolja a mozgást, vagy a helyzetábrázolás és a sajátos rajzi kifejezés eszközét együttesen használja.

Ha tehát Werner Plarre fejlődésfokozatait, a könyv első részében közölt más kutatók hasonló irányú vizsgálódásával hasonlítjuk össze, teljes megegyezést találunk. Ez a körülmény azt igazolja, hogy a szerző valóban a helyes úton járt és helyesen elemezte a kísérletei részleteredményeit, helyesen vonta le a végső következtetéseket. Nem is kaphatott más, az eddigiektől eltérő eredményt, mert a rajzi feladat változása nem befolyásolhatja a lelki élet és a rajzkifejezőképesség fejlődésének törvényeit.

A szerző a rajzlélektani vizsgálatok terén tárgyválasztásával és új kísérleti módszerével értékes munkát végzett. Sajnálatos, hogy a gyermekrajzokat ő is csupán értelmi szempontból vizsgálta. Erre vall »a motorikus szimbólikák kifejezés kiterjesztése arra a fejlettebb ábrázolási módra is, amikor a mozgás kifejező-eszközül merőben rajzkifejező eszközt: vonalak, színek, fekete és fehér, ütemes, vagy feszültséget kiváltó összhangját választják. A »motorikus szimbólika« kifejezést a szó eredeti értelmében csak az első fokon használhatjuk, a firkálás fokozatán, mert ekkor valóban csak a kéz mozgása szolgál a mozgás kifejezésére. Fejlettebb fokon, így a felnőttek sem azért ábrázolják görbe vonalakkal vagy rezgés érzetét kiváltó fekete és fehér vonalakkal a mozgást, mert az ábrázolás alkalmából hasonló mozgást végeznek, sem pedig azért, hogy a nézőben hasonló mozgásérzetet keltsenek, hanem mert a mozgásábrázolás ebben az esetben közvetlen természeti benyomásokon alapul, vagy pedig a vonalak és a fekete-fehér foltok, színek viszonyának sajátos feszültséget keltő hatásán. Rendkívül tanulságos volna, ha a gyermekrajzi vizsgálatok a gyermek alkotásait ebből a szempontból vennék egyszer vizsgálat alá.

Ujvári Béla.

Therese Simon: Das Doppelleben des Kindes. Rotapfel-Verlag, 1937. 230. l.

Ebben a nagy buzgalommal és elmélyedéssel megírt munkában, amely a gyermeki képmutatás lélek- és neveléstanának vizsgálatával foglalkozik, egy felette fontos és gyakori lelki jelenségről esik szó. A gyermekkorban megnyilatkozó kétszínűségről, színlelésről, amelyet szülők és nevelők rendszerint észre sem vesznek, vagy ha mégis, igen könnyen és könnyelműen elsiklanak felette. A szerző a gyermeki tettetés, színlelés fejlődésének történetét tárja fel az élet legkorábbi időszakában jelentkező összeütközéseken kezdve, a felnőtteknek többé-kevésbé szándékos, tudatos befolyásolásán folytatva, amely úrrá lesz a gyermek saját világán és magatartásának, szerepének kettősségében keres kielégülést. A gyermek és a felnőttek lelki világnak ez a kettőszakadása két forrásból táplálkozik: erőszakos, illetőleg

Kényszernevelésből s a nyomában járó fenyegetésekből, igazságtalan megtorlásokból, esetleg bántalmazásokból, másrészt, amire kevésbé terelődik rá figyelmünk: azokból a ki nem fejezett, lappangó félreértésekből, bizalomhiányból, amelyek a gyermek és a felnőttek érintkezése közben lépten-nyomon felmerülnek. Amikor a felnőttek a gyermekkel szemben az ő lényének nem megfelelő követelményeket támasztva, ebben csalódnak, a gyermeknek a nevelő iránt tanúsított bizalma pedig ugyanígy hajótörést szenved, akkor a gyermek a környezetével szemben »külön szerep«-hez folyamodik. Ez nyilván hamis vágányra tereli az egész nevelést és tartós kihatással van a jellem fejlődésére s az egész későbbi életforma kialakulására. A megcáfolt, hatatlan tények arra utalnak, hogy a baj kutatásában, a megoldás lehetőségeinek elemzésében a felnőtt-nevelő személyére térjünk vissza, illetőleg onnan induljunk ki. Az ilyen pedagógiai elmélkedés mintegy hallgatag párbeszéddé alakul át és az élet megnyilatkozásainak fokozott figyelésére és méltatására serkent. Ilyen vonatkozásban elsörendű szerep jut az eddig kevésbé méltatott írói és költői műveknek: naplónak, önéletrajzoknak stb., amelyeknek ideiglenes sorozatát a szerző a 228—30 lapon azzal a megjegyzéssel közli, hogy érdemleges feldolgozásukat egy következő munkája számára tartja fenn. Jegyezzük meg nyomban, hogy ilyen irányú kezdeményezésekkel nálunk már találkozunk, pl. Kornis Gyula részéről: »A fiatal Széchenyi« (Kultúra és politika, 1928, 302—13. l.), »A költő és a lélekbúvár. Herczeg Ferenc emlékezése« (A kultúra válsága, 1934, 208—26. l.). Ez utóbbiban Kornis finom elmeállal megkülönbözteti a költők lélekbölcsességét (*psychosophia*) a tudósok lélektudományától (*psychologia*): az ösztönös lelki tapasztalatot a tudományos lélekbúvárlattól. A kettő külön síkon mozog, de nincs ellentétben egymással, sőt kölcsönösen kiegészíti egymást (211. l.). Majd felveti a kérdést: Miért tudták — régesrégén a tudományos gyermekpszichológiának félszázaddal ezelőtt történt megszületése előtt — a nagy költők, regényírók a gyermeki lelket s ennek különféle típusait oly csodálatos aprólékossgal megrajzolni? Mert a maguk gyermekkori emlékezései alapján mint meglett emberek is bele tudják magukat analógiás módon élni a gyermekek lelkébe (215. l.). Majd ezzel a tétellel fejezi be: A költő karizmatikus lélekbúvár volt mindig s Emlékezéseiben is az. A tudományos pszichológusoknak ikertestvérük: csakhogy »módszernek« nevezett szerszáma sokkal ékebb és gazdagabb veretű (226. l.).

Szerzőnk a sokrétű és gazdag anyagot a következő főfejezetekben dolgozza fel: a kettős élet keletkezésének, illetőleg a személyiség kettősakadásának külső (*exogen*) és belső (*endogen*) szervezetbeli okai és következményei, e kettős életnek különböző megnyilatkozásai (formái), pedagógiai utalások és értékelések: a szereplésnek következménye a jellemre és az életnek kialakulására, az összeütközésbeli helyzetnek pedagógiai jelentősége. A beható tanulmányozást az olvasóra hárítva, itt csupán a kívülről ható okokról és pedagógiai értékelésükről emlékezünk meg összefoglalóan. Négy főokkal van dolgunk: a személyiség szakadásának társadalmi hátterével, visszahatásokkal, pillanatnyi megrázkódtatásokkal és a környezetnek tartós hatásaiival. Az ezekkel szemben tanúsítandó eljárásban szerzőnk bizonyos fokig

és ideig a nevelői szuggesztíó és tekintélyi elv alkalmazását nem ellenzi. A korai ösztönös gyermekkorban helye van a kényszernek (dresszúrának) és büntetésnek is, amelyek a gyermeket a valóság megismerésére és alkalmazkodásra terelik. A felnőttek részéről állhatatosan tanúsított félreértések ellenben határozottan a neveléssel ellentétes hatásokat keltenek. A gyermekek bizalmának megrendülése az életnek adottságai miatt a nevelők legjobb igyekezte ellenére alig lesz egészen elkerülhető (130—33. l.). Ezeknek részletezését és kiegészítését l. a *Pädagogische Hinweise* c. fejezetben (161-73. l.).

A felette figyelemreméltó munkát, amely lépten-nyomon pedagógiai ráeszmélésre készítet és önismeretkutatásra buzdít, bő irodalom fejezi be: külön-külön szaktudományi és szépirodalmi. *kf.*

L'Organisation de l'Éducation préscolaire. Bureau International d'Éducation. Genève, 1939. 216 lap. A Bureau kiadványainak 68. száma.

Ez a munka, amely a rendszeres iskolázást megelőző nevelés ügyével foglalkozik, a francia közoktatásügyi minisztérium indítványára készült. Felosztásában és feldolgozásában követi az eddig bevált rendszert: kérdések részletes felsorolása (7—10. lap), bevezető összefoglaló rész (11—61. l.), a 43 ország közoktatásügyi minisztériuma részéről beküldött szakjelentések (63—216. l.). Ezek közül minket különösen a Finnországra és az északi államokra vonatkozók érdekelnek közelebbről. Magyarország ezúttal nem szerepel, ami annál sajnálatosabb, mert e kiadvány útján ország-világ előtt rámutathattunk volna a kisdédóvás terén végzett úttörő kezdeményezésünkre és ennek az intézménynek mai magas szintjára.

A bevezető rész a következő három fejezetben dolgozza fel tárgyi alcsoportokban az anyagot: 1. Szervezet és közigazgatás. 2. Célkitűzés, foglalkoztatási tervek és módszerek, időbeosztás. 3. Az oktató személyzet kiképzése, kinevezése stb. Az összehasonlító adatoknak beható tanulmányozását a szakérőkre bízva, e helyen csak néhány általános szempontra és sajátos jelenségekre utalunk. A munka szerkesztője bevezetőleg kiemeli, hogy a rendszeres iskolázást megelőző nevelés újabban erősen fellendült és a mezőgazdasági országokkal szemben inkább az ipart űző államokban észlelhető. A kisdédóvók leggyakoribb alakulatai: a Fröbel-féle *Kindergarten*, amely számos más országban is előfordul, a francia *école maternelle* és az angol *nursery school*. A belépés ideje a két éves kortól a hatévesig terjed, a kilépés, illetőleg az elemi iskolába való felvétel országonként a 6., 7. és 8. életév között váltakozik. A legtöbb államban az óvók látogatása nem kötelező, fenntartásuk túlnyomóan a községi, tartományi és helyi hatóságokra hárul, nagyban hozzájárul a magánkezdeményezés is. A hivatalos intézményekben a részvétel rendszerint díjtalan. A felügyelet módja négyféle: tanfelügyelők, szakfelügyelők, az iskolarendszertől független tényezők, hatósági felügyelet nélküli. Az igazgatást vagy külön szakérők végzik, vagy az elemi iskolák igazgatói (igazgatónői). A legtöbb országban törvény szabályozza az egy óvónőre bízható gyermekek létszámát, amely 10-től 50-ig terjed (Uruguay 10—15, Litvánia 10—25, Franciaország legfeljebb 50). Általános célkitűzés: